

ПОДАТКОВА, МИТНА І ФІНАНСОВА СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

У 2018 р. минуло рівно 100 років з часів проголошення першої незалежності України. На той час вагомий внесок в розвиток державності здійснив гетьман Павло Скоропадський. Будучи керівником Української держави він заклав основу і визначив напрямки податкової, митної і фінансової системи України. За дуже короткий час свого правління гетьман зміг побудувати досить сильну економіку фактично з нуля.

Проблеми формування ефективних податкової, митної і фінансової систем є актуальними і сьогодні, відтак вивчення подій та досвіду минулого дає можливість не повторити помилок, що були допущені в той час й визначити основні напрямки державного управління, опираючись на історичний досвід [5, с.114].

Зміни у фінансовій, митній та податковій сфері тогочасної України розпочалися із прийняттям закону, який відновлював право приватної власності. Адже приватна власність – це основа ринкової економіки, що формує базис для розвитку фінансової сфери держави. У «Грамоті до всього українського народу» від 29 квітня 1918 року було проголошено: «Права приватної власності – як фундаменту культури і цивілізації, відбудовуються у повній мірі, і всі розпорядження колишнього Українського Уряду, а рівно тимчасового уряду російського, відмінюються і скасовуються. Відбувається повна свобода по здійсненню купчих по купівлі-продажі землі... В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи» [2].

Хоча здійснити це було непросто, адже робітники мали відмовитися від запровадженого Центральною Радою восьмигодинного робочого дня, а селяни – добровільно повернути попереднім власникам уже розподілену землю, проте вже осінню 1918 р. цей указ приніс позитивні результати. Українська продукція пробилась на ринки центральних держав Європи, і фактично були створені умови вільної економічної зони. За таких умов для уряду П. Скоропадського формування ефективної податкової, митної і фінансової системи стало першочерговим завданням. Разом з тим, цей указ викликав незадоволення проведеними реформами серед простого народу і в майбутньому став однією з причин протигетьманського повстання. Негативний вплив посилювали і чинники політичного характеру – хвилю обурення серед народу підтримували комуністи, проводячи активну інформаційну війну проти гетьмана.

Зміцнення фінансової та податково-митної систем Української держави вимагало «створити дієздатний урядовий апарат і, відповідно, здатне до практичного функціонування фінансове відомство та структуру державної податкової служби» [1, с. 115]. Відповідно до чого було утворено Міністерство фінансів Української держави. Міністром фінансів було призначено відомого громадського і політичного діяча Антона Ржепещького, під керівництвом якого розпочалось формування нової податкової системи країни, було засновано Державний і Земельний банки. Міністр послідовно захищав інтереси України у

відносинах з німцями та австро-угорцями, рішуче відстоював права України на Крим [4].

«За усталеними на той час схемами організації державних та міністерських установ і інституцій, Міністерство фінансів Української Держави складалося з відповідних департаментів. Безпосередньо за сферу податкової системи та організацію податкових стягнень в Міністерстві фінансів відповідальними були департаменти: Митних зборів (виконуючий обов'язки директора – П. Андрєєв), Посередніх податків (директор – А. Гуменний), та Простих податків (директор – А. Маршинський) та інші відділи (акцизне управління, центральна хімічна лабораторія, місцеві Фінансові палати, скарбниці, податкові інспекції, урядовці канцелярії податкових інспекторів, акцизних інституцій, скарбових монополій, самостійних ощадних кас, митних установ, окремих корпус кордонної охорони тощо, які підпорядковувалася безпосередньо Міністерству фінансів). Крім того, разом із канцелярією самого міністра у його розпорядженні також була і Рада міністра фінансів. Для влаштування митних справ було створено Раду для організації митної служби в Україні» [1, с.119]. На нашу думку саме завдяки дієздатному уряду гетьман зміг провадити ефективну політику в розвитку української економіки. Адже, що важливо, керувати державою висували політичних і громадських діячів, які, зі слів П. Скоропадського, довели свою відданість українській національно-державній ідеї. До влади не допускали тих, які будучи одурманені гаслами соціалізму і комунізму навіть не ототожнювали себе українцями, а прагнули знову приєднатись до Російської імперії, а також не запрошували «реформаторів» з-за кордону, яким було байдуже: буде Україна незалежною чи ні.

Уже в травні 1918 р. урядом П. Скоропадського було створено Фінансовий комітет, завданнями якого стало визначення теоретичних і практичних основ податково-митної політики Української держави та підготовка до здійснення грошової реформи, а також упорядкування бюджету країни на 1918 р.

«Те, з чого склалися прибутки, показують державні кошториси, подані в уряд наприкінці вересня 1918-го. Найбільше грошей державі забезпечили скарбові (казенні) операції з цукром – 1322 млн крб (державну цукрову монополію уряд запровадив 7 травня 1918-го), залізниці – 693 млн крб, а також скарбові операції з алкоголем – 350,9 млн (державна монополія на винокуріння була запроваджена 9 травня 1918-го). Наприкінці вересня кошториси були опрацьовані й структура видатків стала прозорою. За сім місяців доходи держави становили 3,2 млрд, водночас дефіцит бюджету дорівнював 2 млрд крб.» [2]. На нашу думку для економіки, побудованої фактично з нуля це був дуже хороший результат. Показово, що урядом Української держави був сформований бюджет на 1919 р., який був підписаний вже урядом Директорії УНР, однак, так і не був виконаний.

Досить складною на той час була ситуація з обігом грошових знаків в Україні. Найпоширенішою валютою в Україні все ще залишався російський рубль, який швидко знецінювався через масовий друк нічим не підкріплених грошей більшовиками. Гетьман і уряд Української держави завжди негативно ставились до російської валюти. 3 травня створювався апарат управління, який у серпні почав роботу з виходу України із рублевої зони [4]. Важливим фактором у цьому процесі стало створення Українського державного банку. 10 серпня було запроваджено його статут і виділені кошти на формування його капіталу. 14 серпня гетьман затвердив закон про заборону ввезення на територію України російських цінних паперів та обмеження на ввезення рублів на суму 10 тис. Водночас в обіг надійшли українські гроші – карбованці, а трохи пізніше й гривні (1 крб = 2 грн). На нашу думку національна валюта є одним з головних атрибутів незалежної держави, тому Україна, прагнучи самостійності від Москви, не могла залежати від її валюти адже як казав Антон

Ржепецький: «Створити добробут в Україні за теперішніх умов можна тільки відокремившись від Росії».

На кінець вересня 1918 року запрацювала митна служба та були відкриті прикордонні пропускні пункти. Завдяки цьому Міністерство фінансів та його Департамент митних зборів намагалися мінімізувати спроби німецько-австрійського командування незаконно вивозити з України продовольство й сировину понад квоти, визначені Брест-Литовськими угодами, згідно з якими Україна зобов'язувалася надати Німеччині та Австро-Угорщині 1 млн. т хліба й інші товарно-матеріальні ресурси. 10 вересня між Україною та Центральними державами було підписано «Угоду про мито», якою врегульовувалися обсяги платежів, що вносилися на кордоні Української Держави. На нашу думку, це стало важливим чинником для економіки Української держави, адже німці з австрійцями не тільки за поставлений хліб розраховувалися за договірними цінами, а й сплачували за нього мито.

Підводячи підсумки можна сказати, що діяльність гетьмана Павла Скоропадського і його уряду була позитивною сторінкою в історії першої незалежності України. Проте нажалі гетьман при владі пробув лише 7,5 місяців, а тоді він був скинутий внаслідок перевороту Директорією УНР. За такий короткий час гетьман, будучи справжнім державником зміг багато зробити для України, а саме: відновив права приватної власності, чим стимулював розвиток приватного підприємництва; відкрив для української продукції шлях на ринки Європи і фактично створив умови вільної економічної зони; створив Міністерство фінансів, і на керівні посади в уряді провідних політичних і громадських діячів, яким була небайдужа доля України; сформував Фінансовий комітет і упорядкував бюджет країни на 1918 р., а також було розроблено проект бюджету на 1919 р.; утворив Український державний банк, запровадив національну валюту – карбованець, таким чином вивівши Українську державу з рублевої зони; активно розвивав митну службу і відкривав нові митниці на кордоні, завдяки чому були мінімізовані спроби контрабандних вивезень української продукції через кордон.

На нашу думку період правління гетьмана був надто коротким і йому не вистачило часу, щоб повністю реалізувати всі свої плани і проекти в життя, негативний вплив на проведені реформи також мала неспроможність уряду П. Скоропадського поєднати інтереси держави та народу при відновленні приватної власності. Разом з тим, врахування досягнень та невдач уряду П. Скоропадського дасть можливість не допустити повторних помилок, визначити дієві напрямки реформування, що і на сьогодні лишається актуальною проблемою функціонування податкової, митної та фінансової систем сучасної України.

Список джерел:

1. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної ради, урядів УНР, Української держави, УСРР (1917-1930 рр.) / П. Гай-Нижник. – К., 2006. – 303 с.

2. Калинчук Д. Гетьманоміка. Про фінанси і економіку держави Скоропадського / Д. Калинчук // Українська правда. Історична правда [Електронний ресурс]. – 2013. Режим доступу : www.istpravda.com.ua/articles/2013/07/15/130690/

3. Реформи Скоропадського - приватна власність, вільне підприємництво і держбюджет // Kyiv School of Economics [Електронний ресурс]. – 2015. Режим доступу : <https://medium.com/kyiv-school-of-economics/реформи-скоропадського-приватна-власність-вільне-підприємництво-і-держбюджет-45a0000db2e3>

4. Трусов С. Податкова і митна системи Української Держави гетьмана Павла Скоропадського / С. Трусов, К. Гальський // Вісник. Офіційно про податки : офіційне видання

державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – 2013. – № 2 (12). – Режим доступу : www.visnik.com.ua/ua/pubs/id/5171

5. Цимбалюк І. О. *Необхідність та напрями удосконалення податкової системи України / І.О. Цимбалюк; за ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Карліна. // Проблеми розвитку фінансової системи України та шляхи їх вирішення: монографія. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – С. 99-115.*